

Aan de Minister van Veiligheid en Justitie,
Zijne excellentie de heer mr. I.W. Opstelten
Postbus 20301
2500 EH DEN HAAG

Amsterdam, 21 juni 2013
Betreft: Consultatie wetsvoorstel computercriminaliteit III

Hooggeachte heer Opstelten,

Graag reageren het Nederlands Uitgeversverbond (NUV), de Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ), het Nederlands Genootschap van Hoofdredacteuren (NGvH) en het Persvrijheidsfonds (PVF) op de consultatie inzake het wetsvoorstel computercriminaliteit III. Gezamenlijk vertegenwoordigen wij een zeer belangrijk deel van de journalistieke media in Nederland. In die hoedanigheid verdedigen wij de persvrijheid en de vrijheid van meningsuiting als elementaire beginselen van het Nederlandse rechtssysteem. In deze brief willen wij onze zorgen uitspreken over een aantal aspecten van het wetsvoorstel, die in onze optiek voornoemde beginselen onder druk zetten. Primair richten wij ons op de negatieve consequenties van het voorstel voor de vrijheid van meningsuiting en de democratie. Daarnaast kan het ontoegankelijk maken van websites of delen daarvan ernstige financiële gevolgen hebben voor media die afhankelijk zijn van advertentie-inkomsten. Vier wijzigingen zijn noodzakelijk:

1. waarborgen voor zorgvuldige toetsing door rechter-commissaris;
2. uitbreiden van de 'algemeen belang uitzondering' naar andere onderdelen van de wet;
3. beperken van ontoegankelijk maken van websites tot ernstig vermoeden van schuld aan ernstige misdrijven;
4. waarborgen tegen overbodig ontoegankelijk houden van informatie.

Waarborgen zorgvuldige toetsing door rechter-commissaris

Een belangrijke verbetering ten opzichte van het eerdere wetsontwerp van voormalig minister Hirsch Ballin is de toevoeging van een extra waarborg tegen te lichtvaardig gebruik van de bevoegdheden door de officier van justitie of politie. De rechter-commissaris zal straks voor inzet van de nieuwe bevoegdheden steeds voorafgaand een machtiging moeten afgeven. De vraag is op welke wijze de kwaliteit van die afweging in de beoogde situatie gewaarborgd wordt. De techniek maakt zeer snel ingrijpen in praktische zin mogelijk, waardoor het voor de drukbezette rechter-commissaris verleidelijk kan worden zeer snel te beslissen. Vanwege het ingrijpen in de persoonlijke levenssfeer van burgers, moet justitie natuurlijk al zeer terughoudend zijn bij het inzetten van haar nieuwe bevoegdheden. Is er echter een journalist of journalistiek medium bij de zaak betrokken, dan moet die afweging nog veel zorgvuldiger plaatsvinden.

Uitbreiden van de algemeen belang uitzondering

Over het openbaar maken van wederrechtelijk verkregen gegevens zegt de memorie van toelichting: *'niet strafbaar is degene die te goeder trouw heeft kunnen aannemen dat het algemeen belang bekendmaking van de gegevens vereiste'*. Deze uitzondering is aan het vorige wetsontwerp toegevoegd naar aanleiding van de zorgen die velen hebben geuit, vooral in verband met de mogelijke gevolgen voor de in elke democratie essentiële (onderzoeks)journalistiek. Het is volkomen terecht dat het wetsvoorstel en memorie van toelichting duidelijk maken dat van

strafbaarheid van journalisten en klokkenluiders geen sprake behoort te zijn, als bekendmaking van de gegevens in het algemeen belang noodzakelijk is.

Echter, dat deze wettelijke uitzondering alleen maar wordt vermeld bij het openbaar maken van wederrechtelijk verkregen gegevens is onbegrijpelijk. Deze overweging zou immers ook van toepassing moeten zijn op de andere nieuwe bevoegdheden en het verbod om heimelijk gemaakte camerabeelden te openbaren. Het 'op zwart' zetten van (delen van) websites, het binnendringen van computers – met de gelegenheid om journalistieke bronnen te achterhalen! – en het strafbaar stellen van het gebruik van verborgen camera's in een woning of niet-openbare plek kunnen vergaande gevolgen hebben voor de journalistiek, de persvrijheid en de vrijheid van meningsuiting. Een chilling effect ligt voor de hand. De zorgen over het onthullen van journalistieke bronnen zijn overigens niet uit de lucht gegrepen: Nederland is inmiddels al driemaal door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens op de vingers getikt voor het niet naleven van het recht op journalistieke bronbescherming.

Beperken van ontoegankelijk maken van websites tot ernstig vermoeden van schuld aan ernstige misdrijven

De potentiële inbreuk op de vrijheid van meningsuiting is dermate groot dat bij ontoegankelijkmaking van een website een zwaarder criterium drempel dan slechts '*verdenking van een strafbaar feit*' zou moeten gelden. Een nauwere afbakening, zoals een '*ernstig vermoeden van schuld*' voor een beperkte categorie van zeer ernstige misdrijven, zou passender zijn.

Waarborgen tegen niet overbodig ontoegankelijk houden van informatie

Bovendien zouden er waarborgen moeten komen tegen het langer dan strikt noodzakelijk ontoegankelijk houden van content, zowel vanwege de gevolgen voor de vrijheid van meningsuiting als de nadelige financiële gevolgen van de ontoegankelijkmaking voor de media. Dit zou in de wet verankerd moeten worden, bijvoorbeeld door een verwijzing op te nemen naar art. 125o, derde lid, Sv, inzake de opheffing van een bevel.

In het position paper dat bij deze brief is gevoegd, hebben wij ons commentaar in detail verwoord. Indien gewenst zijn wij vanzelfsprekend van harte bereid tot een nadere toelichting.

Hoogachtend,

Geert Noorman
Directeur NUV

Thomas Bruning
Algemeen secretaris NVJ

Pieter Sijpersma
Voorzitter NGvH

Frits van Exter
Voorzitter PVF

Cc: Ministerie van OCW, Ministerie van EZ

Position paper wetsvoorstel computercriminaliteit III

Aanvullende noodzakelijke waarborgen voor de journalistiek

Vanwege de maatschappelijke gevolgen berichten journalistieke media over - vaak ernstige - criminaliteit. Zelfs zonder rechtstreeks betrokken te zijn bij delicten kunnen journalistieke media die hierover publiceren geconfronteerd gaan worden met een officier van justitie of opsporingsambtenaar die zich toegang verschaft tot hun computers en de computers van journalisten. Bij verdenking van een strafbaar feit kan de officier van justitie een ISP bevelen een website of delen daarvan op zwart te zetten, als dit in zijn ogen noodzakelijk is om het strafbare feit te beëindigen. Publicaties worden daarmee ontoegankelijk gemaakt. Dit kan nadelige consequenties hebben voor de vrijheid van meningsuiting, de journalistieke bronbescherming en de persvrijheid.

Het wetsvoorstel bevat nu slechts één concrete bepaling die er op is gericht de pers in staat te stellen haar democratische plicht te vervullen. Dat is te beperkt. Bovendien ontbreken waarborgen voor een zorgvuldige belangenafweging door de rechter-commissaris en bevat de wet geen waarborgen tegen het langer dan noodzakelijk ontoegankelijk houden van informatie. Een groot bezwaar tegen dit wetsvoorstel is bovendien dat zaken die in de analoge wereld vanuit het oogpunt van persvrijheid volstrekt onbespreekbaar zouden zijn, nu met een beperkte rechtelijke toetsing in de digitale wereld wel mogelijk worden gemaakt. Graag maken wij daarom gebruik van de gelegenheid om te reageren op dit voorstel om u te overtuigen van de noodzaak het wetsvoorstel op de volgende punten aan te passen:

Waarborgen voor zorgvuldige afweging door rechter-commissaris

Een aanzienlijke verbetering van onderhavig wetsvoorstel ten opzichte van het eerdere wetsontwerp van voormalig minister Hirsch Ballin is de toevoeging van een extra waarborg tegen te lichtvaardig gebruik van de bevoegdheden door de officier van justitie of de politie. De rechter-commissaris zal straks voorafgaand aan de inzet van de nieuwe bevoegdheden steeds een machtiging moeten afgeven. Dat is een zeer terechte verbetering. De vraag is dan echter op welke wijze de kwaliteit van die afweging gewaarborgd wordt.

In onze bijdrage aan de vorige consultatie hebben we al de kanttekening gemaakt dat ook bij een rechterlijke toets een zorgvuldige afweging van alle belangen gemaakt moet worden. Het belang van de vrijheid van meningsuiting en de bescherming van de persoonlijke levenssfeer (extra van belang voor de levenssfeer van de journalist en zijn bronnen) enerzijds en de opsporing, preventie en beëindiging van strafbare feiten anderzijds moeten daarin worden meegewogen. Omdat de techniek het in praktische en technische zin mogelijk maakt zeer snel in te grijpen, kan het voor een drukbezette rechter-commissaris verleidelijk zijn zeer snel te beslissen. In tegenstelling tot bij een al onder abonnees en verkooppunten verspreide gedrukte krant, kan verspreiding van exact dezelfde informatie via een website per direct en zeer eenvoudig worden gestaakt. Simpelweg omdat het technisch mogelijk is dat snel te doen.

Om de noodzakelijke nuance aan te brengen zou wetgever in de toelichting een duidelijk onderscheid moeten maken tussen enerzijds de soort websites die zich overduidelijk schuldig maken aan criminele activiteiten zoals phishing en malware en anderzijds websites die vermeend onrechtmatig materiaal publiceren en waarbij een zorgvuldiger afweging noodzakelijk is. Vanwege het ingrijpen in de persoonlijke levenssfeer van burgers, moet justitie natuurlijk al zeer terughoudend zijn bij het inzetten van haar nieuwe bevoegdheden.

Is er echter een journalist of journalistiek medium bij de zaak betrokken, dan moet die afweging nog veel zorgvuldiger plaatsvinden. Het wetsvoorstel houdt daar nu nog onvoldoende rekening mee.

Uitbreiding uitzondering op grond van algemeen belang

Over het openbaar maken van wederrechtelijk verkregen gegevens zegt het wetsvoorstel (139f lid 2): *'niet strafbaar is degene die te goeder trouw heeft kunnen aannemen dat het algemeen belang bekendmaking van de gegevens vereiste'*. Deze uitzondering is tot onze tevredenheid aan het vorige wetsontwerp toegevoegd naar aanleiding van de zorgen die velen – waaronder de schrijvers van deze brief – hebben geuit over de mogelijke gevolgen van deze bepaling voor de (onderzoeks)journalistiek. Het is toe te juichen dat het wetsvoorstel en memorie van toelichting er nu glashelder over zijn dat van strafbaarheid van journalisten en klokkenluiders geen sprake behoort te zijn, als bekendmaking van gegevens in het algemeen belang noodzakelijk is. Echter, dat deze uitzondering alleen wordt vermeld bij het openbaar maken van wederrechtelijk verkregen gegevens en niet eveneens bij de overige nieuwe bevoegdheden en het verbod om heimelijk gemaakte camerabeelden te openbaren is onbegrijpelijk. Immers, ook het ontoegankelijk maken van informatie, het binnendringen in computers en de strafbaarheid van het gebruik van verborgen camera's in een woning of niet-openbare plek kunnen te vergaande gevolgen hebben voor de journalistiek, de persvrijheid en de vrijheid van meningsuiting. Daarmee heeft het gevolgen voor het functioneren van de democratie.

Ontoegankelijk maken van gegevens op internet

De officier van justitie krijgt de bevoegdheid om een ISP te bevelen een website of delen daarvan ontoegankelijk te maken als er sprake is van verdenking van 'een strafbaar feit', voor zover dit noodzakelijk is ter beëindiging van een strafbaar feit of ter voorkoming van nieuwe strafbare feiten. Deze bepaling is nog ruimer geformuleerd dan 125ja (o.a. terughacken). Daarin is de inzet van de bevoegdheid weliswaar niet beperkt tot zuivere cybercrime als DDoS-aanvallen, hacken en inzet van botnets, maar moet er in ieder geval sprake zijn van verdenking van een ernstig misdrijf waarvoor voorlopige hechtenis is toegelaten én waarbij nog het extra vereiste geldt dat er samenhang moet bestaan met andere misdrijven en/of een ernstige inbreuk op de rechtsorde. Het ontoegankelijk maken van informatie is echter al toegestaan bij verdenking van 'een strafbaar feit', waarmee de drempel om gebruik te kunnen maken van deze bevoegdheid veel lager is.

Zeker in geval van delicten die sterk raken aan de vrijheid van meningsuiting staat de onrechtmatigheid bij voorbaat allesbehalve vast. Een verdenking mondt lang niet altijd uit in een veroordeling. Dit geldt bijvoorbeeld voor het in art. 137 d SV geregelde discriminatieverbod: *'het aanzetten tot haat tegen of discriminatie van mensen of gewelddadig optreden tegen persoon of goed van mensen wegens hun ras, hun godsdienst of levensovertuiging, hun geslacht, hun hetero- of homoseksuele gerichtheid of hun lichamelijke, psychische of verstandelijke handicap door een persoon die daarvan een beroep of gewoonte maakt of door twee of meer verenigde personen'*. Een uiting die één zal zien als verboden discriminatie, smaad of haat zaaien zal volgens de ander een rechtmatige uiting van zijn mening zijn. De scheidslijn is dun en beperking van de vrijheid van meningsuiting is in onze democratie uitsluitend toegestaan op grond van zeer zwaarwegende argumenten.

Bij het ontoegankelijk maken van informatie gaat het om een aanzienlijke potentiële inbreuk op het grondrecht van de vrijheid van meningsuiting, zelfs wanneer die informatie onmiskenbaar onrechtmatig is. Een rechter kan pas na een zeer zorgvuldige afweging van alle omstandigheden van het geval een oordeel vellen. Dat kan moeilijk zijn en dan is voldoende tijd nodig.

De memorie van toelichting legt uit dat bescherming van de maatschappij vereist dat niet gewacht wordt op een rechterlijke uitspraak. Keerzijde daarvan is dat door de rechter-commissaris als verdacht aangemerkte content maandenlang ontoegankelijk zal blijven en niet met terugwerkende kracht toegankelijk gemaakt kan worden. Gedurende die periode heeft het publiek geen kennis kunnen nemen van de – vaak actuele, tijdgebonden – informatie, waardoor de vrijheid van meningsuiting onherstelbaar is geschonden. De maatregel van ontoegankelijkmaking is daarmee feitelijk een strafmaatregel geworden.

Als waarborg voor een zorgvuldige afweging wordt tussenkomst van de rechter-commissaris opgevoerd. De vraag is echter hoe deze de uiterst complexe afweging tussen vrijheid van meningsuiting en onrechtmatigheid van de content heel snel, maar tegelijkertijd ook zorgvuldig kan uitvoeren. Daar komt nog bij dat ontoegankelijkmaking van een website in praktische zin zeer snel is uit te voeren. Dit kan de rechter-commissaris ertoe verleiden nog sneller te beslissen over een machtiging. Dit dreigt vooral wanneer het een geruchtmakende kwestie betreft en er maatschappelijke druk wordt uitgeoefend. De memorie van toelichting erkent wel dat de vrijheid van meningsuiting bij het ontoegankelijk maken van (delen van) websites in het geding kan zijn, maar hieraan wordt in de wettekst vervolgens ten onrechte geen bijzonder gewicht toegekend.

Een toevoeging aan het wetsvoorstel en/of de memorie van toelichting over de weegfactor van de vrijheid van meningsuiting is essentieel. De potentiële inbreuk op de vrijheid van meningsuiting is bovendien dermate groot dat bij ontoegankelijkmaking van een website een zwaardere criterium drempel dan slechts *'verdenking van een strafbaar feit'* zou moeten gelden. Een nauwere afbakening, zoals een *'ernstig vermoeden van schuld'* voor een beperkte categorie van zeer ernstige misdrijven, zou passender zijn.

Binnendringen in computers

Het zijn juist de delicten met grote impact op de maatschappij waarover journalistieke media berichten, vaak naar aanleiding van of op basis van de informatie van een derde die veel belang kan hebben bij de bescherming van zijn identiteit. Het gaat om delicten als omvangrijke fraude, mensenhandel, drugshandel, het onthullen van staatsgeheimen, etc. Dat zijn zaken waarmee grote belangen zijn gemoeid en die een tipgever of bron in groot gevaar - soms zelfs levensgevaar - kunnen brengen. De bevoegdheid om binnen te dringen in computers biedt Justitie gelegenheid om journalistieke bronnen te achterhalen en het kan onder omstandigheden, bijvoorbeeld bij geruchtmakende strafzaken, verleidelijk zijn om die informatie te gebruiken voor oneigenlijke doeleinden. De voorafgaande machtiging van de rechter-commissaris die als waarborg tegen onzorgvuldigheid wordt opgevoerd, is wat dit betreft zeker een stap in de goede richting, maar er zijn meer garanties nodig. In de VS is onlangs een rechterlijke machtiging afgegeven waarmee e-mails en bestanden ingezien mochten worden van een journalist die over het nucleaire programma van Noord Korea schreef. Eerst werd de journalist tamelijk lichtvaardig als medeplichtige aan samenzwering aangemerkt, waarna een rechterlijke machtiging werd afgegeven voor het binnendringen in al zijn bestanden en e-mailcorrespondentie. Hetzelfde zou in Nederland kunnen gebeuren. Het wettelijk vereiste dat een geautomatiseerd werk of een daarmee in verbinding staande gegevensdrager bij verdachte zelf in gebruik is, zou dan geen belemmering meer vormen voor het binnendringen in de computer van een journalist.

De wijze waarop politie, justitie en inlichtingendiensten in recente jaren zijn omgegaan met vertrouwelijk bronnenmateriaal van journalisten, belooft helaas weinig goeds voor de wijze waarop er met het onderhavige wetsvoorstel in de praktijk zal worden omgegaan, als daarbij de restricties in het belang van de persvrijheid en privacy niet zonneklaar uit het voorstel duidelijk

worden. Drie van deze kwesties hebben geleid tot een uitspraak van het EHRM in Straatsburg. In alle gevallen leidde dit tot een veroordeling van de Nederlandse Staat. De meest recente zaak, Telegraaf versus AIVD, betrof het aftappen en afluisteren van journalisten om bronnenmateriaal te achterhalen. Natuurlijk kunnen journalisten wel aansluiting zoeken bij de wettelijke bescherming voor 'geheimhouders', maar wettelijk is dat nog niet vastgelegd. Het aangekondigde wetsvoorstel dat de bescherming van journalistieke bronnen wettelijk zou moeten vastleggen, laat al tijden op zich wachten.

Het zorgpunt ten aanzien van de hackbevoegdheid wordt nog prangender, nu dit wetsvoorstel het ook mogelijk maakt om deze bevoegdheid zonder rechtshulpverzoek ook over onze landsgrenzen heen uit te oefenen als de locatie van de computer onbekend is. Dit is bijvoorbeeld het geval bij gebruik van anonimiseringssoftware zoals Tor. Dit soort software wordt weliswaar misbruikt door kwaadwillenden zoals computerkrakers, distributeurs van kinderporno en drugshandelaren – waarop de nieuwe bevoegdheden voornamelijk lijken te zijn gericht. Dergelijke software kan echter evengoed worden gebruikt door bijvoorbeeld politiek dissidenten en journalisten die kritiek geven op totalitaire regimes, om hun anonimiteit en veiligheid te kunnen waarborgen. Verschaft Nederland zichzelf echter de bevoegdheid om in buitenlandse computers binnen te dringen, dan kan dat ertoe leiden dat andere landen, ook de landen met een andere opvatting van de vrijheid van meningsuiting (bijvoorbeeld in relatie tot religie en politiek), zich precies dezelfde rechten toe-eigenen. Ook zij zien zich gelegitimeerd computers binnen te dringen vanwege uiteenlopende redenen, zoals godslastering, aanzetten tot haat en opruiing. Dit lijkt de minister in het wetsvoorstel over het hoofd te zien. Welk recht van spreken komt de Nederlandse overheid nog toe als andere mogendheden, zoals China of Rusland, een dergelijk recht ook binnen de Nederlandse grenzen zouden uitoefenen? Dat deze laatste aanname verre van hypothetisch is, mag wel blijken uit de recente hack vanuit China op de redactie van de New York Times, naar aanleiding van kritische berichtgeving door deze krant over China. De recente berichten dat de Amerikaanse inlichtingendienst NSA op grote schaal privégegevens verzamelt van gebruikers van internetdiensten als Google en Facebook lijken een dergelijke hackwedloop al daadwerkelijk in gang te hebben gezet.

De consequenties die het gelegaliseerd hacken van gegevens kan hebben als onvoldoende waarborgen in acht worden genomen, zijn nauwelijks te overzien. Het deels legaliseren voor de in het wetsvoorstel genoemde doelen dient dan ook zeer goed overwogen te worden en van zeer stringente waarborgen te worden voorzien. Justitie moet zeer terughoudend zijn bij het inzetten van haar nieuwe bevoegdheden, in het bijzonder als er een journalist of journalistiek medium bij de zaak betrokken is. De afweging dient dan nog vele malen zorgvuldiger plaats te vinden. Dit geldt ook wanneer de informatie over journalisten en/of hun bronnen als bijvangst wordt verkregen bij een onderzoek naar een andere kwestie of verdachte. Het wetsvoorstel houdt nu nog onvoldoende rekening met de bescherming van journalisten en hun bronnen, met alle risico's van dien.

Verborgene camera

De voorgestelde bepaling over het strafbaar stellen van het gebruik van verborgen en niet kenbaar gemaakte camera's in niet-openbaar toegankelijke plekken, bevat geen uitzondering voor de inzet van 'een verborgen camera ten behoeve van het algemeen belang'. Gebruik van de verborgen camera kan echter noodzakelijk zijn voor het aan de kaak stellen van maatschappelijke misstanden, bijvoorbeeld omdat daarmee beveiligingslekken aan het licht komen die leiden tot een verhoogd risico op terroristische aanslagen. Degene die te goeder heeft kunnen aannemen dat het algemeen belang gebruik van de verborgen camera vereiste, zou niet strafbaar moeten

zijn. Uit het woord 'vereiste' blijkt dat dan wél moet worden voldaan aan de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit. Erkenning in het wetsvoorstel dat het algemeen belang een rechtvaardigingsgrond vormt bij het gebruik van een verborgen camera, is noodzakelijk.

Eenmaal ontoegankelijk, altijd ontoegankelijk?

Een ander punt van zorg is het vervolg na de afgifte van een machtiging tot ontoegankelijkmaking door de rechter-commissaris. Als een website of delen daarvan eenmaal ontoegankelijk zijn gemaakt, is het weinig aannemelijk dat een officier van justitie de door hem geblokkeerde informatie op eigen initiatief weer toegankelijk zal maken als deze bij nader onderzoek niet onrechtmatig blijkt. Het wetsvoorstel en de memorie van toelichting bevatten geen regeling voor het beëindigen van de ontoegankelijkmaking. De memorie van toelichting spreekt uitsluitend over het definitief 'verwijderen' op grond van een rechterlijke uitspraak, maar voorziet niet in een regeling die leidt tot opheffing van de onnodige ontoegankelijkmaking. Belanghebbenden kunnen weliswaar schriftelijk klagen bij de rechtbank die vanwege het spoedeisende karakter 'zo spoedig mogelijk' zal beslissen, maar 'zo spoedig mogelijk' kan gezien de werklust van rechtbanken nog altijd tamelijk lang duren. Al die tijd kunnen met de – vermoedelijk spraakmakende - content geen bezoekers worden getrokken en worden advertentie-inkomsten misgelopen. Omdat journalistieke informatie een hoge actualiteitswaarde heeft, zal de informatie tegen de tijd van opheffing van de ontoegankelijkmaking bovendien vaak al verouderd en veel minder relevant zijn.

Het wetsvoorstel komt er op neer dat media tijd en geld zullen moeten investeren in het waarborgen van universele en fundamentele rechten als de persvrijheid en de vrijheid van meningsuiting moeten dragen in het geval van onterecht geblokkeerde informatie. Het wetsvoorstel biedt daarvoor immers geen compensatieregeling. Laat staan dat er iets is opgenomen over de gemiste advertentie-inkomsten wanneer spraakmakende informatie op zwart wordt gezet. De wetgever zou waarborgen moeten toevoegen waarmee wordt geregeld dat informatie niet langer dan strikt noodzakelijk ontoegankelijk blijft. Daartoe kan het wetsvoorstel bijvoorbeeld eveneens verwijzen naar art. 125o, derde lid, Sv, inzake de opheffing van een bevel. Het voorgestelde artikel 125p Sv verwijst nu in het derde lid slechts naar 125o, tweede lid.

De ondertekenaars:

Nederlands Uitgeversverbond (NUV)

Het Nederlands Uitgeversverbond (NUV) is de branchevereniging voor uitgevers in Nederland. Het verbond behartigt de collectieve belangen van alle aangesloten uitgevers en vertegenwoordigt circa 90% van de Nederlandse uitgeverijbranche. Leden van het NUV zijn zowel lid van het overkoepelende NUV als van een of meer van de volgende zelfstandige groepsverenigingen: NDP Nieuwsmedia, Groep Publiekstijdschriften (GPT), Groep Algemene Uitgevers (GAU), Groep Educatieve Uitgeverijen (GEU), Media voor Vak en Wetenschap (MVW)

Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ)

De Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) is de beroepsvereniging voor journalisten in Nederland en vertegenwoordigt 8000 professionals, werkzaam in de media. Zij stelt zich ten doel om nationaal en internationaal te waken voor de persvrijheid en het recht op informatie van burgers en komt op voor de beroepsbelangen van degenen die dit vak beoefenen.

Nederlands Genootschap van Hoofdredacteuren (NGvH)

Het Nederlands Genootschap van Hoofdredacteuren is een overlegorgaan van (adjunct)hoofdredacteuren van Nederlandse kranten, tijdschriften, persbureaus, radio- en televisieprogramma's en websites.

Stichting Persvrijheidsfonds (PVF)

Stichting Persvrijheidsfonds (PVF) heeft tot doel het verdedigen van de persvrijheid in de meest ruime zin van het woord. Zij doet dit door het aanvechten en/of bestrijden van alle door overheid of anderen direct of indirect opgeworpen belemmeringen, zodat Nederlandse media en meer specifiek het werken van die media in de meest optimale, ongehinderde omstandigheden mogelijk is.